

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA HISTORICA

TOMUS CXXXVII.

HUNGARIA
SZEGED
2015

The Visualization of Great Moravia in the Work of Humanist Authors

Historiography of the period of humanism, while it focused on the period of ancient history as on the contemporary society, also noticed the history of medieval state formations. On the one hand it did it with a certain reserve, but at the same time in a broader context and often with some reflection, which is also true for the image of Great Moravia. In our analysis we present selected humanist authors – from the Hungarian environment Petrus Ransanus, Antonius Bonfinius, Nicolaus Istvanfi and Petrus de Reva, from the Czech environment Sylvius Aeneas Piccolomini and Johannes Dubravius, from the German environment Johannes Aventinus and finally Inchofer Melchior as the representative of late humanism, or rather the Catholic revival at the beginning of the Baroque era.

In many ways different reflections of the Great Moravian period from Hungarian, Czech and German humanist writers recall that the humanists followed, when they were drawing up their works, the interests of the states which they served. A common point, which is intertwined works of all authors is, that the Great Moravia, as it is perceived in terms of dominated territories, was also seen by them „great”, while they avoided directly this attribute in their writings. Another common feature of their interpretations of the Great Moravian history is a consensus on the most significant ruler of Great Moravia – Svatopluk, even if subsequently they were unable to agree neither on the transcription of his name, though they borrowed from each other. However, most of these surveyed humanists implicitly interpreted their ideal of ruler. The importance of humanistic reflection of the image of Great Moravia underlines the fact, that at the time of dawning of the Baroque age, when the Slovak national self-awareness were waking, in which the Great Moravian tradition played an important role, our humanists are the mediators of this tradition and also the main sources of arguments.

EGY TRAGÉDIÁBA TORKOLLOTT ÉLETPÁLYA:
DON MIGUEL DE LOPEZ KARRIERJE
A TIZENÖT ÉVES HÁBORÚBAN*

Tóth Sándor László 60. születésnapjára, tisztelettel

Ronald G. Asch 2008-ban megjelent művében egy külön fejezetet szentelt annak a folyamatnak, amelynek során a nemesség lovagból a hadivállalkozón keresztül az állandó hadsereg tisztikarába integrálódik és ezzel együtt egyes tagjai – megfelelő pozíciót elérve – az udvar és az események meghatározó szereplőivé válnak. A 17. és 18. századi Habsburg Monarchia történetét vizsgálva a szerző azt a megállapítást tette, hogy a mágnás családok tagjai sok esetben, sokáig távol maradtak a katonai szolgálattól. Számukra ugyanis sokkal vonzóbb perspektívát jelentett saját birtokaik igazgatása, az udvari élet, a rendek irányítása alatt álló tartományi kormányzatban való hivatalviselés vagy akár a hasonló presztízsű egyházi pálya, mint egy távoli erődben szolgálni. Mindezek alapján nem meglepő, hogy olyan tekintélyes családokat is találunk, amelyek generációkon keresztül egy-egy katonai szolgálatot vállalt családtagot tudnak felmutatni. Ez a tendencia pedig teljességgel ellentétes a Francia Királyságban vagy a Brandenburgi Választófejedelemségben, majd később a Porosz Királyságban tapasztaltakkal. A kis- és középnemesség pedig inkább kötődött a tartományához, szűkebb hazájához, mint a Monarchia egészéhez. Így a birodalmi és a nem németajkú nemesség, valamint a polgárság számára a Habsburg Monarchia kitűnő karrierlehetőséget kínált katonaként.¹ Mindez azonban nem csupán az Asch által vizsgált korszakra volt jellemző. A tizenöt éves háború időszakában a prágai és a bécsi udvar szintén nagy számban vette igényben a Német-római Birodalomból, Itáliából és Németalföldről érkezett katonákat és hadvezéreket. Történt mindez azért, mert bár az örökös tartományok és a Magyar Királyság rendjei az Oszmán Birodalommal szemben felállított végvárrendszer szervezésében és irányításában több évtizedes (sőt utóbbiak már több évszázados) tapasztalattal rendelkeztek a 16. század végére, ám már 1594-ben kiderült, hogy a modern várostromláshoz és mezei hadviseléshez tudásuk nem elegendő. Az ekkor II. Rudolf szolgálatába állt hadvezérek és katonák közül nem egy jelentős karriert futott be a Habsburg Monarchiában, sőt az sem számított egyedül esetre, hogy a család egészen az Osztrák-

* Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.
Ügyszám: BO/00010/14/2.

¹ Asch, Roland G.: *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit*. Köln-Weimar-Wien, 2008. 211.

Magyar Monarchia felbomlásáig hű maradt a bécsi udvarhoz, gondoljunk csak a Schwarzenbergekre, a Huynesokra vagy a Montecuccolokra. Jelen dolgozatom azonban nem ezen nagy családok első, a Habsburg Monarchia szolgálatába állt tagjaival foglalkozik, hanem egy kevésbé jelentős, ám annál érdekesebb magyarországi „karriert” befutott személlyel, don Miguel de Lopezzel. A továbbiakban életpályáját három, egymással is szorosan összefüggő aspektusból kívánom bemutatni. Elsőként azt vizsgálom, hogyan és mikor kerülhetett a Habsburg Monarchia szolgálatába a tizenöt éves háború folyamán. Másrészt bemutatom, mint hadivállalkozót és katonát.

Hogyan és mikor kerülhetett don Miguel de Lopez a Habsburg Monarchia szolgálatába?

Sajnos a spanyol származású katona előéletéről és a Magyar Királyságba való érkezéséről kevés információval rendelkezünk, ám a rendelkezésre álló közvetett információmorzsák segítségével egy valószínűsíthető életpálya darabkáit mégis összeállíthatjuk. Eugen Heischmann szerint 1596 decemberében már úgy említik, mint Adolf von Schwarzenberg alatt szolgáló kapitányt (*Capitan*).² Ezek alapján feltételezhetjük, hogy azévben a császári-királyi hadseregben *Feldmarschall*-ként szolgált híres hadvezérrel együtt érkezhetett a magyarországi hadszíntérre. Schwarzenberg ugyanis Karl von Mansfeld közbenjárására 1595 tavaszán megbízást kapott az uralkodótól arra, hogy Németalföldön 1000 vallon kürasszírt és 1000 vallon lovas lövész³ fel fogadjon és a magyarországi hadszíntérre vezényeljen.⁴ Bár a lovasokat a *Bestallung*juk szerint mindössze három hónapra fogadták fel, ám az uralkodó továbbra is igényt tartott szolgálatukra, így 1595 decemberében az Udvari Haditanács úgynevezett *Accordót* kötött *Obrist*jukkal. Ennek értelmében 1596. január 5-én Pozsonyban Ernst Freiherr von Eck, Jakob Püchler és Hans Leonhard von Jell biztosok az életben maradtakat megmustrálták és összesen három-három kürasszír és lovas lövész kompániába szervezték. Egy részük Korpona környékén vonult téli szállásra, a többiek pedig Sopron és Magyaróvár körül helyezték el. Utóbbiak azonban a zsold elmaradása miatt hamarosan Prága érintésével hazavonultak, hiába próbálta

² Heischmann, Eugen: *Die Anfänge des stehenden Heeres in Österreich*. Wien, 1925. (a továbbiakban: Heischmann 1925) 252.

³ A kürasszírokra és a lovas lövészekre lásd: Kelenik József: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A császári-királyi hadsereg fegyverzetének jellege Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben. *Hadtörténelmi Közlemények* 104 (1991: 3. sz.) 80–122. (a továbbiakban: Kelenik 1991) 100–106, 111–112.

⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Hungarica (H) Allgemeine Akten (AA) Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.–321r.; Bagi Zoltán: Az 1595-ben Esztergom ostromára rendelt császári hadsereg szervezete és felépítése. *Hadtörténelmi Közlemények* 113 (2001: 2–3. sz.) 391–444. (a továbbiakban: Bagi 2001) 397, 411–413.; Ortelius, Hieronymus Augustinus: *Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602*. Reprint: Pytheas Kiadó 2002. (a továbbiakban: Ortelius 2002) 75r.

őket maradásra bírni Schwarzenberg. Az 1596. év decemberére a nélkülözés és a harcok miatt már ez a hat kompánia sem volt harcképes állapotban, így december 12-i dátummal az Udvari Haditanács kiállította az elbocsátásról szóló iratot az *Obrist*juk számára, majd hat nappal később Hainburgban megtörtént utolsó must-rájuk.⁵ De Lopez valószínűsíthetően megélte mindezeket, ám nem tudjuk, milyen tisztséget töltött be 1595-ben és 1596 jó részében. Annyi bizonyos azonban, hogy 1596 november eleje előtt biztosan nem lehetett kapitány egyik kompánia élén sem. Erre enged következtetni Nicolaus Gabelmann 1595. november 25-i dátummal összeállított irata, amely felsorolta az abban az esztendőben mind az alsó-, mind pedig a felső-magyarországi hadszíntéren felvonult keresztény katonaságot és azok főbb tisztségviselőit, egészen a zászlósokig (*Fähmrich*), ám a spanyol nemes nevét nem találhatjuk itt.⁶ A vallon lovasság újjáalakítását követően kialakított három kürasszír és három lovas lövész kompánia, majd az április 6-án megtartott mustra alkalmával sem találkozunk a kapitányok között a nevével.⁷ Hogyan lehetséges akkor az, hogy 1596 decemberében már ezt a tisztséget töltötte be? Erre a magyarázatot két egykorú történetíró munkájában fennmaradt híradások adhatják meg. Istvánffy Miklós a mezőkeresztesi csata (1596. október 22–26.)⁸ keresztény veszteségeit számba véve a következőket jegyezte le: „Elesék az csehok közül is Poppel Venceslaus Pretipskius Jánossal, s az olaszok, balonok [ti. vallonok] s vestfalusok közül majd mindnyájan odamaradának.”⁹ Ortelius ennél árnyaltabban fogalmaz, amikor megemlíti, hogy a vesztfáliai és vallon kürasszírok kapitányainak mindegyike a csatatéren maradt.¹⁰ Ennek köszönhetően emelkedhetett de Lopez a kapitányi tisztségbe a csatát követően. Ez az eljárás nem is volt példanélküli már korábban sem a vallon katonáknál, hiszen például az 1602-ben egy 150 fős lovas lövész kompánia felállításával megbízott Peter von Asselborn neve sem szerepelt Gabelmann listáján, ám már az 1596. január 5-i és az április 6-i mustránál is mint kapitány került megmustrálásra.¹¹

⁵ Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Alte Feldakten (AFA) 1595/12/2 1/8a Fol. 588r.–591r. illetve ÖStA KA Best. 496/1595.; ÖStA KA AFA 1595/12/2 1/8a.; ÖStA KA AFA 1595/12/2 1/8d.; ÖStA KA Bestellungen (Best.) 499/1596.; HHStA H AA 1595 Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.; Heischmann 1925. 252–253.; Pálffy Géza–Perger, Richard: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század). *Fons* 5 (1998: 2. sz.) 245–246.; Bagi 2001. 397, 411.; Ortelius 2002. 75r.

⁶ HHStA H AA 1595 Fasc. 128. Fol. 318r.; Bagi 2001. 411.

⁷ Heischmann 1925. 253.

⁸ Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata története (1596. október 26.) *Hadtörténelmi Közlemények* 30. (1983: 4. sz.) 555–573.; Tóth Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború*. Szeged, 2000. (a továbbiakban: Tóth 2000) 203–262.

⁹ Istvánffy Miklós: *Magyarok dolgairól írt történelme Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. Budapest, 2009. (a továbbiakban: Istvánffy 2009) 269.

¹⁰ Ortelius 2002. 120r.

¹¹ ÖStA KA Best. 720/1602.; Heischmann 1925. 252–253.

A hadivállalkozó és katona

A vallon lovasság elbocsátása után II. Rudolf császár azt a határozatot hozta, hogy 1597 márciusára újra a zsoldjába fogad 1000 vallon kürasszírt és ugyanannyi lovas lövészt is, ám nem egy *Obrist* vezénylete alatt, mint tette azt Schwarzenberg esetében, hanem immáron kompániánként.¹² A 16. században és a 17. század első felében a császári-királyi haderőben harcoló kisebb-nagyobb mezei és végvári zsoldos egységek toborzására és felállítására az uralkodó, ritkábban az osztrák vagy a birodalmi kerületek rendjei kipróbált és vállalkozó szellemű hivatásos katonákat bíztak meg.¹³ De milyennek is kellett lennie a jó hadivállalkozónak? A feltett kérdésre a teljes választ csak úgy tudjuk megadni, ha több irányból közelítünk hozzá. A 16. század első harmadára a toborzás és a felszerelés biztosítása egyre nagyobb szervezettséget követelt meg, ahogy Reinhard Baumann fogalmaz, már az egységek felállítása elveszítette az addig rá jellemző véletlenszerűségét. Akár a gyalogság, akár a lovasság felfogadása és eltartása óriási összegeket emésztett fel, amelyeket gyakran a hadivállalkozónak kellett finanszíroznia. Ezeket az összegeket legtöbbször csak kölcsönökből tudta kifizetni, nem kis rizikót vállalva ezzel.¹⁴ A pénz, vagy a hadivállalkozónak hitelt nyújtó személy hiánya súlyos problémákat eredményezhetett. 1597. augusztus 13-i jelentésében Hans Hofer kirendelt mustrabiztos úgy vélte, hogy a felállítandó 8 vallon lovas kompánia toborzását egyebek mellett az is hátráltatta, hogy a megbízott olasz hadivállalkozóknak – ismeretlenségük miatt – senki sem mert kölcsönt folyósítani.¹⁵ Ezért is érzem találónak Fritz Redlich gondolatait, akinek a megfogalmazása szerint, a hadivállalkozó személyében ötvöződnie kellett a harci erénynek a kereskedői fufanggal és éleslátással. Sikere ugyanis azon múltott, hogyan képes megszervezni csapatát, ehhez megfelelő pénzügyi háttérrel biztosítani, és a magaspolitika áramlatait is figyelemmel kísérni.¹⁶

¹² Heischmann 1925. 253.

¹³ Meg kell jegyezni, hogy egész Európában a 15. és a 16. század fordulójától az uralkodók különböző hadivállalkozókat bíztak meg csapatok felállításával. A megbízott személyek gyakran más nemzet tagjai voltak: a spanyol királyok előszeretettel fogadtak fel háborúikhoz német zsoldosokat. A francia vallásháborúban a Német-római Birodalomban felfogadott katonák mindegyik küzdő fél oldalán felbukkantak, vallási hovatartozástól függetlenül. Edelmayer, Friedrich: *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich*. München, 2002. 174–202, 227–264.

¹⁴ Redlich, Fritz: *The German Military Enterpriser and his Work Force. A Study in European Economic and Social History*. Wiesbaden, 1964. (a továbbiakban: Redlich 1964.) 41.; Sahin-Tóth Péter: Egy lotaringiai nemes a „hosszú török háborúban”: Georges Bayer de Boppard. In: *Válogatások a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Monumenta Historica Budapestiensia XIV. Szerk.: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Budapest, 2004. 297–304. 300.

¹⁵ ÖStA KA Hofkriegsrat Akten (HKRA) Prag 1597 No. 7.

¹⁶ Redlich 1964. 64.

Daniel Witzemberger 1588-ban Drezdában megjelent könyvében – leginkább V. Károly császár 1543-ban kiadott *Bestallungja* alapján – elsőként azt a követelményt támasztotta a leendő hadivállalkozó elé, hogy jó hírű, harcban tapasztalt gróf vagy báró legyen.¹⁷ A zsold, a zsákmány és a társadalmi presztízsemelkedés már a 15. század végén a „zsoldos üzletben” való részvételre ösztönözte a nemességet, akik a 16–17. század folyamán is megtartották a vezető szerepet ebben.¹⁸

A katonák számára is fontos volt a hadivállalkozó személye, hiszen egyrészt egy-egy jó csengésű, jó kapcsolatokkal rendelkező és hadakozásban járatos, tekintélyes személy neve megélhetést és bőséges zsákmányt ígért számukra.¹⁹ Másrészt a megbízott a felfogadottjaival szemben patriarchális szerepet töltött be, hiszen már az egység szervezésének kiindulópontján saját embereit tette meg tisztségviselőkké, akik a toborzást végrehajtották. A toborzópenzt, a zsoldot, a leköszönésért járó félhavi fizetséget a hadivállalkozónak fizette ki az Udvari Kamara, amelyet aztán neki kellett volna alárendeltjeinek szétosztani.²⁰ A kürasszír egységek esetében a hadivállalkozó személye – viseljen az *Obristi* vagy kapitányi tisztséget – talán még nagyobb súllyal eshetett latba, mint a többi lovasegységnél. Ugyanezen lovasok és a lovas lövészek felfogadását, vezényletét vállaló hadivállalkozóknak a német lovasokhoz hasonló, szigorú társadalmi megkötöttségekkel nem kellett megküzdeniük, hiszen az Udvari Haditanács esetükben csak arra intette megbízottjait, hogy katonáik tapasztaltak és

¹⁷ Witzemberger, Daniel: *Beschreibung einer Kriegsordnung, zu Ross und Fueß, sampt der Artelerey und zugehörigen Munition*...Dresden, 1588. 22.

¹⁸ Baumann, Reinhard: *Das Söldnerwesen im 16. Jahrhundert im bayerischen und süddeutschen Beispiel. Eine gesellschaftsgeschichtliche Untersuchung* (MiscBavarMonacensia 79). München, 1978. 66–68, 96.; Baumann, Reinhard: *Georg von Frundsberg. Der Vater der Landsknechte und Feldhauptmann von Tirol*. München, 1984.; Wieden, Brage Bei der: Niederdeutsche Söldner vor dem Dreißigjährigen Krieg: Geistige und mentale Grenzen eines sozialen Raums. In: *Krieg und Fried. Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*. Hrsg.: Bernhard R. Kroener/Ralf Prüve. Paderborn–München–Wien–Zürich, 1996. 85–108. 94.; Kroener, Bernhard R.: Vom Landsknecht zum Soldaten. Anmerkungen zu Sozialprestige, Selbstverständnis und Leistungsfähigkeit von Soldaten in den Armeen des 16. Jahrhunderts. In: *Von Crecy bis Mohács. Kriegswesen im späten Mittelalter. (XXII. Kongress der internationalen Kommission für Militärgeschichte)* Wien, 1997. 79–92. 82.; Liepold, Antonio: *Wider den Erbfeind christlichen Glaubens. Die Rolle des niederen Adels in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts. Europäische Hochschulschriften*. Reihe III. Geschichte und ihre Hilfswissenschaften. Band 767. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien, 1998. (a továbbiakban: Liepold 1998) 98–99, 133–135.

¹⁹ Möller, Hans-Michael: *Das Regiment der Landsknechte. Untersuchungen zu Verfassung, Recht und Selbstverständnis in deutschen Söldnerheeren des 16. Jahrhunderts*. Frankfurter historische Abhandlungen 12. Wiesbaden, 1976. (a továbbiakban: Möller 1976) 13–14.; Baumann, Reinhard: *Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg*. München, 1994. (a továbbiakban: Baumann 1994) 176–180.

²⁰ Heischmann 1925. 37–38.; Redlich 1964. 41, 55–57.; Möller 1976. 115–118.; Baumann 1994. 92.

bátrak legyenek.²¹ A két lovas csapatnemben szolgáló nemeseknek pedig meghagyták, hogy a magukkal hozott lovasok fegyvereit és fegyverzetét biztosítsák.²² Mindezek ellenére a kürasszírok esetében nem alaptalan azon feltételezés, miszerint az ebben a csapatnemben szolgálatot vállalók – hasonlóan a német vagy fekete lovasokhoz – jelentős részben a nemességből, méghozzá annak a tehetősebb részéből származhattak, hiszen már a késő középkorban egy teljes vértet az ára 30 hektárnyi szántó föld egy éves jövedelmének felelt meg.²³

De Lopez is kapott tehát megbízást egy 100 fős kürasszír kompánia felállítására. Az egysége tagjainak azonban csak a felét kellett toboroznia, mint ahogyan ez két, az Udvari Haditanács protokollumában található bejegyzésből is kiderül, számukra az előleget (*Anrittgeld*) és az első havi zsoldot már ki is fizették. Ez azt jelenti, hogy a spanyol kapitány a 100 lovasból ötvenet az 1596 decemberében elbocsátott kürasszírok közül fogadott fel.²⁴ De talán még helyesebb lenne úgy fogalmazni, hogy ezeket a lovasokat a saját vezénylete alatt sikerült egyben tartani. Erre utal ugyanis az, hogy 1597. március 26-i dátummal az Udvari Haditanács azt közölte vele, hogy a szálláshelyet katonáinak Bécs egyik külvárosában jelölték ki.²⁵ Mindez pedig – a fent említettek tükrében – tovább erősíti azon feltevést, miszerint de Lopez már 1595 júliusában megérkezett a magyarországi hadszíntérre és itt érdemeket szerzett a harcok során, hiszen másképpen sem Schwarzenberg nem tette volna meg megmaradt katonái kapitányává, sem a már elbocsátott kürasszírok sem fogadták volna el vezetését, harmadrészt – és talán ez a legfontosabb – az uralkodó sem bízta volna meg egy 100 fős lovascsapat felállításával.

Erdemes elidőznünk az uralkodói megbízásnál is. Heischmann szerint 1597. május 8-án Giovanni Baptista Miniati, Hans Leonhard von Jell, Carlo Verleine, Attilio Vimercato és don Miguel de Lopez 100–100, míg Germanico Strassoldo és Alphonso Montecuccoli 200–200 lovas lövész, azaz összesen 8 kompánia (!) felfogadására kapott megbízást.²⁶ Az egyébként manapság is a tizenöt éves háború kutatói számára megkerülhetetlen szakmunkát készített történész ebben az esetben tévedett.²⁷ De Lopez neve ugyanis nem szerepel – nem is szerepelhet – a Giovanni Baptista Miniati, Hans Leonhard von Jell, Carlo Verleine és Attilio Vimercato ne-

²¹ ÖStA KA Best. 531/1597.; ÖStA KA Best. 587/1598.

²² Wrede, Alphons von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*. III. Band, Wien, 1901. 6.

²³ Liepold 1998. 126.

²⁴ ÖStA KA Hofkriegsrat (HKR) Wien Protokolle (Pr.). Registratur (Reg.) Band (Bd.) 199. Fol. 4r. No. 86.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 323v. No. 68.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 82.

²⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 323v. No. 68.

²⁶ Heischmann 1925. 253.

²⁷ A legnyilvánvalóbb tévedés természetesen az, hogy ha a neveket és a létszámokat összeadjuk, akkor 9 kompániát kapunk eredményül. ÖStA KA Best. 530/1597; ÖStA KA Best. 531/1597.

vére kiállított *Bestallungon*.²⁸ Igaz ugyan, hogy egy 1597. május 3-i protokollum bejegyzésben a spanyol kapitány neve mellett a lovas lövész kifejezést találjuk,²⁹ ám ugyanezen és a bejövő iratokat regisztráló kötetben található egyéb említések alkalomával három esetben is a kürasszír elnevezés szerepel.³⁰

Másrészt az is bizonyos, hogy de Lopez még legkésőbb május elején átvehette a *Bestallungj*át. Az Udvari Haditanács protokollumából értesülhetünk arról, hogy a haditanácsosoktól már március 30-án utasítást kapott lovasainak toborzásával és mustrájával kapcsolatosan.³¹ Ugyanezen a napon pedig Michael Zeller hadifizetómesternek adták parancsba, hogy a spanyol kapitány részére az ötven lovas felfogadásához szükséges előleget és első havi zsoldot fizesse ki.³² Georg Kleinsträdlt mustrabiztos ugyanakkor azt a megbízást kapta, hogy de Lopezhez juttassa el a haditanácsosok utasítását, valamint másolatot az ezt megelőzően vallonok egységek számára összeállított *Bestallungok*ból.³³ Mindezekről a fejleményekről pedig már a következő napon (március 31-én) az Udvari Haditanács tájékoztatta az uralkodót is.³⁴ Ha azt nem is tudjuk, hogy a kinevezéséről szóló iratot mely dátummal állították ki, ám az bizonyos, hogy a *Bestallung* április 23-én már létezett. Ekkor ugyanis Miksa főherceg, az 1597. évi hadjárat főhadparancsnoka magához kérte ezt a *Bestallungot*,³⁵ amit a következő napon el is küldtek számára a haditanácsosok.³⁶ Május 5-én az Udvari Haditanács arról tájékoztatta a császárt, hogy de Lopez kapitányként egy kompánia vallon lovas élére felfogadták.³⁷ Mindez azt jelenti, hogy három nappal a 8 lovas lövész kompánia *Bestallungj*ának kiállítása előtt de Lopez már bizonyosan rendelkezett ilyen típusú irattal.

A megbízás átvétele után következhetett az egységbe szolgálók toborzása. Bár a protokollum bejegyzésekben egyértelműen vallon nemzetiségűekre történik utalás, ám egyáltalán nem biztos, hogy ez megfelel a valóságnak.³⁸ A Győr elleni petárdás támadásról készült egyik jelentés ugyanis kiemeli, hogy a lőpor felrobbanásánál „életét vesztette a keresztény seregnek Don Lopes vezénylete alatt volt 50 spanyol

²⁸ ÖStA KA Best. 531/1597.

²⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 329r. No. 17.

³⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Expedit (Exp.) Bd. 198. Fol. 334v.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 282v. No. 134.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 354r. No. 25.

³¹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 81.

³² ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 82.

³³ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 83.

³⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 4r. No. 86.

³⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 474r. No. 39.

³⁶ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 327v. No. 42.

³⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 10v. No. 22.

³⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 81.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 83.

lovasa.³⁹ Nem volt példa nélküli a tizenöt éves háború időszakában, hogy a hadivállalkozó már a toborzásnál más nemzetiségűeket fogadott fel, mint amit *Bestallung*juk meghatározott. Érdemes itt kiemelni, hogy 1597-ben a már többször említett 8 vallon lovas lövész kompánia toborzásával megbízott olaszok saját nációjuktól, azaz itáliai területekről voltak kénytelenek zsoldba fogadni.⁴⁰ De Lopez esetében is az történhetett, hogy mind az elbocsátottak, mind pedig az újonnan toborzottak közül a saját nációjához tartozókat részesítette előnyben, azaz fogadta fel. A feltételezésem megalapozottságát erősíti, hogy 1597. július 15-én egy bizonyos Miguel Sanchez fordult a spanyol kapitány kérésével az Udvari Haditanácshoz.⁴¹

A toborzást követte a mustrára vonulás és a katonák megmustrálása. Az előleg felvételével a leendő zsoldos kötelezte magát, hogy meghatározott időre megjelenik a mustrán. Amennyiben mind a felfogadott gyalogosok, mind pedig az uralkodó által kijelölt biztosok is megérkeztek a kijelölt helyre, kezdetét vehette a szemle. Itt dönt el, hogy a szolgálatra jelentkező képességeinek és fegyverzetének megfelelően milyen beosztást kap. A lovaság esetében az úgynevezett *Bestallung* 18. cikkelye szerint, a *Rottmeister*ek vezetésével 50 lovasonként meghatározott rendben, egymás után kellett elvonulniuk a toborzottnak a szemlére kirendelt biztosok előtt.⁴² A mustra alkalmával a lovasok kereszt- és vezetéknevét a mustralajstromba (*Mustervergister*) kellett bejegyezni.⁴³ A szemle végeztével felolvasták a *Bestallung* pontjait, amelyre a megjelenteknek a *General Obrist-Feldmarschall* felszólítására szintén esküt kellett tenniük. Majd bemutatták tisztségviselőiket.⁴⁴ Mindezek után felvonultatták a zászlók alá állottakat, és ezzel kezdetét vette a szolgálatuk, kézhez kapták első zsoldjukat és elvonultak a hadszíntérre. De Lopez katonaságának esetében is hasonló forgatókönyv játszódott le. Mint már többször utaltam rá, a kompánia egyik fele számára 1597. március 26-i dátummal Bécs egyik külvárosát jelölték ki szálláshelyül, emellett megparancsolták de Lopeznek, hogy katonáit a lehető leghamarabb tegye

mustrára alkalmassá.⁴⁵ Ezt az ötven lovas meg is szemlélhették, hiszen április 30-án Johann Baptista Katzensteiner mustrabiztos és Albrecht Koler mustrairnok erről jelentést is tett, amihez a haditanácsosok azt a megjegyzést fűzték, hogy utóbbi kérésítse el a pontos mustralajstromot és minél hamarabb juttassa el az Udvari Haditanácshoz.⁴⁶ Július folyamán azonban, immáron az újonnan felfogadottakkal együtt újra megmustrálták de Lopez kompániáját. A hónap hetedik napján Koler újra azt a parancsot kapta az Udvari Haditanácstól, hogy a spanyol kapitány lovasairól a mustralajstromot fektesse fel.⁴⁷ Tizenegy nappal később pedig ugyanő megkapta az instrukciókat a 100 kürasszír szemléjére.⁴⁸ Míg Zeller július 8-án arra kapott utasítást, hogy 50 lovasnak két havi, de Lopez újonnan felfogadott katonáinak egy havi zsoldot adjon át.⁴⁹ A mustra helyére, illetve idejére vonatkozóan egyelőre nem áll rendelkezésemre adat, ám az bizonyos, hogy még augusztus 3-át megelőzően és nagy valószínűséggel Bécs vagy esetleg Pozsony környékén zajlott le. Az bizonyosan kiderül a protokollum bejegyzésekből, hogy ezek a lovasok még májusban Bécsben voltak.⁵⁰ Augusztus 3-án az Udvari Haditanács de Lopez 100 kürasszírjával Pálffy Miklós parancsnoksága alá rendelte.⁵¹ A 8 vallon lovas lövést augusztus folyamán a Kölni Választófejedelemség területén, tehát több mint ezer kilométerre a magyarországi hadszíntértől mustrálták meg.⁵²

A mustra végeztével a katonák megkapták első havi zsoldjukat is, ám de Lopez esetében még jelentős hátralékban volt még az Udvari Kamara, hiszen Zeller 1597. március 30-án azt az utasítást kapta, hogy zsoldjának hátralékos részét fizesse ki számára.⁵³ Az elbocsátás után egyben tartott 50 lovasa is fizetés nélkül nyomoroghatott Bécsben, hiszen május 5-i dátummal egy Kärntner melletti fogadós feljelentette őket, miszerint a vallonok semmiért sem akarnak fizetni. A protokollum bejegyzés tanúsága szerint de Lopez az Udvari Haditanács tagjai intették is, hogy katonái fogyasztását fizettesse ki, különben az ő zsoldjából vonják le az összeget.⁵⁴ A kapitány erre két nappal később azt felelte, hogy rendezné a fogadós által említett számlát, ám lovasai nem tudnak fizetni,⁵⁵ pedig a haditanácsosok már május 3-án parancsba adták fél havi zsold kifizetését.⁵⁶ Ugyanezen a napon a hadifizetőmestert

³⁹ HHStA H AA Fasc. 133. Fol. 98v.; Jedlicska Pál: Adatok Erdődy báró Pálffy Miklós a győri hősnak életrajza és korához 1552–1600. Eger, 1897. (a továbbiakban: Jedlicska 1897) 648.

⁴⁰ ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 7.

⁴¹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 549v.

⁴² HHStA Mainzer Erzkanzler Archiv (MEA) RA Fasc. 57. Fol. 64v.; Lünig, Johann Christian: *Corpus juris militaris Des Heil. Röm. Reichs...* Leipzig, 1723. (a továbbiakban: Lünig 1723) 60.; Janko, Wilhelm: *Lazarus Freiherr von Schwendi oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilian's II.* Wien, 1871. (a továbbiakban Janko 1871) 176. A Fronsperger által készített *Reiterbestallung*ban a 25. cikkely. Fronsperger, Leonhard: *Von Schanzen vnnnd Befestigungen vmb die Feldt-lager auffzuwerffen...* Frankfurt am Main 1573. XIVr.

⁴³ Lünig 1723. 60.; Janko 1871. 177.

⁴⁴ Meynert, Hermann: *Geschichte der K. K. österreichischen Armee. Ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge von der frühesten bis auf die neuere Zeit. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der Österreichischen Monarchie zur Zeit Kaiser Maximilian's I. und bis zum dreissigjährigen Kreige.* Wien, 1854. 99.

⁴⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 323v. No. 68.

⁴⁶ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 334v.

⁴⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 282r. No. 62.

⁴⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 282v. No. 134.

⁴⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 347r. No. 70.

⁵⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 483v–484r.

⁵¹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 354. No. 25.

⁵² ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 7.

⁵³ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 324v. No. 82.

⁵⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 483v–484r.

⁵⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 500v. No. 25.

⁵⁶ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 329r. No. 17.

is utasították arra, hogy 613 forintot adjon át de Lopez részére.⁵⁷ Így nem véletlen, hogy Koler mustraírnok július 7-én a mustralajstrom felfektetése mellett azt is parancsba kapta, hogy a spanyol tiszt lovasaival számoljon el az eddig átvett összegekről.⁵⁸ A következő napon Zellert arra utasították, hogy 50 lovasnak két havi, míg de Lopez újonnan felfogadott katonáinak egy havi zsoldot adjon át.⁵⁹ A zsold azonban késett, ezért a kapitány megbízottja, Miguel Sanchez fordult július 15-én a járandóság kifizetésének kérelmével az Udvari Haditanácshoz. A protokollum bejegyzése szerint Zacharias Geizkoflerhez azzal a kérdéssel fordultak a haditanácsosok, hogy rendelkezésre áll-e a szükséges összeg.⁶⁰ A birodalmi fillérmester pontos válasza egyelőre ismeretlen, ám az bizonyos, hogy Koler három nappal később az első havi zsold kifizetésére vonatkozóan is instrukciókat kapott az Udvari Haditanácstól.⁶¹

A zsold a későbbiekben is csak lassan vagy egyáltalán nem érkezett meg, ám de Lopez feljebbvalóinak meglegedésére tehetette a dolgát a harcmezőn az 1597. évi hadjáratban, és kamatoztatta ismeretségét, hiszen Ortelius szerint az év végén Miksa főherceg mások mellett ismét megbízta 100 kürasszír vezényletével,⁶² katonáit pedig Komárom környékére rendelte téli szállásra.⁶³ Az újbóli megbízás meghálálására és katonai erényeinek bemutatására a Győr elleni 1598. március 28–29-i petárdás támadás kiváló lehetőséget nyújtott. A haditerv szerint kompániájával a francia-vallon és magyar gyalogságot követve kellett benyomulni várba. Katonái Germanico Strassoldo lovas lövészeivel és Eörsy Péter hajdúival együtt a Szentdombi- vagy Jakusicsbástyánál keveredtek véres kézitusába, „melyen az alajbég, a szpáhiják és timáriótok előttökjárója, sokakkal az lovasok és janicsárok rendin valók közül, levágattatván, elvész, s ugyanott a mieinkben sokan elesének.”⁶⁴ A jelentős veszteségeket azonban nem csupán a közelharc okozta, hiszen az ebben a védműben őrzött lőport néhány janicsár a küzdelem kilátástalanná válása után felrobbantotta. Mint ahogyan már említettem, ekkor állítólag de Lopez 50 lovasa is életét veszítette.⁶⁵

A jelentős veszteségekre némi gyógyírt jelenthetett a várban talált hatalmas zsákmány, amely azonban a spanyol kapitány kapzsiságát felélesztette és egy olyan tett elkövetésére indította, amelyet Istvánffy Miklós is megörökített művében. A támadás

után ugyanis „egy francia vitézlő társát, ki a nyereségben nem megvetendő terhű aranyat talált vala, titkon megölettetvén, lóganajban elrejtette vala, hogy az aranyat magának kaparíntaná.”⁶⁶ Az ügy gyorsan napvilágra került, és az Udvari Haditanács 1598. május 9-én azt az utasítást adta Schwarzenbergnek, hogy adjon tájékoztatást a spanyol kapitány őrizetbe vételéről,⁶⁷ amit a *Feldmarschall*⁶⁸ hat nappal később meg is tett.⁶⁹ Május 23-án pedig már azt a parancsot kapta a haditanácsosoktól, hogy pártatlan bíróságot állítson össze és az ítéletet lezárva adja át.⁷⁰ Istvánffy az ezek után történeteket a következőképpen örökítette meg: „Jóllehet azért tudja vala, hogy az a férfi jó vitézember, s annak vitézségével az váras [ti. Győr] megvételebe élt volna, mindazonáltal annakutána megtudván az dolgot, s bizonyos jelek által az megbizonyosodván, törvényt láttatván reá s megvallatván, az piacon fejevételleg megbünteté.”⁷¹

A kivégzésre valószínűleg júniusban került sor. Ez után Schwarzenberget és Matthias Baranitsch mustramestert június 16-án emlékeztette az Udvari Haditanács, hogy de Lopez kompániáját egy másik, 1595 óta a magyarországi hadszíntéren harcoló kapitány, Bisanzon⁷² vegye át.⁷³ Egy hónappal később – július 15-én – azonban az uralkodó a bécsi haditanácsosoknak azt az utasítást adta, hogy a spanyol kapitány katonáit Germanico Strassoldo kapja meg saját kompániái mellé.⁷⁴

Összegzés

Don Miguel de Lopez példáján jól szemléltethető, hogy még a tizenöt éves háború időszakában is az ismeretlenségből a megfelelő tudás, katonai tapasztalat, rátermettség, valamint a jó kapcsolati tőke segítségével sikeres karriert lehetett befutni. Igaz, hogy a spanyol nemes esetében ez kapzsisága és mohósága miatt a vérpadhoz vezetett, amelytől már sem az addig vélhetően pályafutását egyengető Schwarzenberg, sem pedig neve nem védhette meg. Abban az esetben azonban, ha ezt a főbenjáró bűnt nem követi el, úgy joggal feltételezhetjük, hogy más, a Habsburg Monarchia szolgálatába állt külföldiekhez (gondoljunk csak Germanico Strassoldóra) hasonló karriert futhatott volna be.

⁵⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 329r. No. 14.

⁵⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 282r. No. 62.

⁵⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 347r. No. 70.

⁶⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 198. Fol. 549v.

⁶¹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 199. Fol. 282v. No. 134.

⁶² Ortelius 2002. 141v.

⁶³ Kozics László: Győr vár 1594-től 1598-ig. *Haditörténelmi Közlemények* 4 (1891) 489–508, 683–702. (a továbbiakban: Kozics 1891) 695.

⁶⁴ Istvánffy 2009. 296.

⁶⁵ HHStA H AA Fasc. 131. Fol. 88r-v.; HHStA H AA Fasc. 131. Fol. 147r–150v.; HHStA H AA Fasc. 133. Fol. 98r-v.; Österreichische Nationalbibliothek Codex 8971. Fol. 177r–182v, 192r–193v, 195r–196v, 200r–201v; Kozics 1891. 695–701.; Jedlicska 1897. 646–648.; Tóth 2000. 284–286.; Ortelius 2002. 143r–145v.; Istvánffy 2009. 294–297.

⁶⁶ Istvánffy 2009. 297.

⁶⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 344v. No. 12.

⁶⁸ A lovasság hadi bíraskodását a *Bestallung* mellékletként szintén 1570-ben megjelent *Reiterrecht* 18 pontban szabályozta. A lovasság főparancsnoka, a *Feldmarschall* a jogszolgáltatás zavartalan menetének felügyeletére egy rátermett és a hadijogban járatos nemest nevezett ki helyetteséül. HHStA MEA RA Fasc. 57. Fol. 85v.–88v.

⁶⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 200. Fol. 557r. No. 32.

⁷⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 346v. No. 60.

⁷¹ Istvánffy 2009. 297.

⁷² HHStA H AA 1595 Fasc. 128. Fol. 320v.

⁷³ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 353r. No. 81.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 201. Fol. 353v. No. 85.

⁷⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 200. Fol. 12v. No. 50.

A Career Ending in Tragedy: Don Miguel de Lopez in the 15 Years' War

In the period of the Fifteen Years' War (1593–1606) between the Ottoman and Habsburg Empires a lot of soldiers and officers coming from the German-Roman Empire, Italy and Netherlands were employed by the Habsburg courts of Prague and Vienna. The need for these foreign experts can be well explained by the fact, that although the noble orders of the Austrian provinces and the Hungarian Kingdom had considerable experience in the organization of the fortress-system and struggle against the Turks, they were less skilled in modern siege and campaigns. So the foreign soldiers and officers serving Emperor Rudolph II proved to be successful and often their families remained in the service of the Habsburg rulers till the fall of the Habsburg Monarchy in 1918 (the case of the Schwarzenberg-, Hyyne- and Montecuccoli-families). This study deals with the career of a less well-known person, the Spanish Don Miguel de Lopez. His brief and contradictory career illustrates, that in the period of the Long War with the Turks a noble officer with talent, military skill and good connections was able to rise quickly in the military and social hierarchy. However, in case of de Lopez, his avarice and greediness led to a quick end of his career, he was sentenced to death and executed. Otherwise, he would have had a similar career, like other foreign commanders, like e. g. Germanico Strassoldo.

TARTALOM

Tóth Sándor László: A De Administrando Imperio 38. fejezete időviszonyai és a magyar őstörténet	3
Halmágyi Miklós: Bűnbánat és emlékezés Merseburgi Thietmar krónikájában	19
Kordé Zoltán: Az út kezdete: Dengelegi Pongrác János politikai felemelkedése	35
Petrovics István: A mezőgazdaság szerepe a késő középkori Pécsen	43
Imrich Nagy: A Nagymorva Birodalom megjelenítése humanista írók műveiben	53
Bagi Zoltán Péter: Egy tragédiába torkollott életpálya: Don Miguel de Lopez karrierje a tizenöt éves háborúban	71